

Výzva doby (úvod)

Andrej Szolgay

SÉRIA: Hľadanie sociálnych riešení?

Názov tejto série článkov (opäť) končí otáznikom. Jednak som chcel už v tomto súhrnnom názve pripraviť čitateľa na to, aby nečakal hotové odpovede, ale aby sa pripravil na ich hľadanie. Druhý dôvod je ten, že mám v úmysle vystaviť skúmaniu onen v súčasnosti rozšírený prístup k životu, ktorý spočíva v tom, že identifikujeme jednotlivé problémy života v ľudskej spoločnosti a následne hľadáme jednotlivé riešenia. Slovo „sociálnych“ je tam myslené v širšom význame celospoločenských súvislostí.

V posledných dvoch či troch storočiach prechádza ľudská spoločnosť, vrátane tej slovenskej, obdobím, kedy sa mnohé doterajšie koncepcie sociálneho usporiadania ukázali ako nefunkčné. Príklady z posledných desiatich rokov:

- Kapitalistická trhová ekonomika, ktorá sa donedávna vo všeobecnosti považovala za štandardnú záruku zabezpečenia spoločenského blahobytu, začala byť vnímaná ako hrozba, pretože nadmerný konzum a redukcia podnikania na honbu za ziskom vedie k výrobe škodlivých či zbytočných produktov ničiac zároveň životné prostredie i medziľudské vzťahy.
- Systémová štátna sociálna redistribúcia, ktorá v druhej polovici 20. storočia viac či menej úspešne zmiernovala sociálnu nerovnosť a zabráňovala tak vzniku ničivých spoločenských otrasov, sa podieľa na vzniku korupcie, koncentrácie moci a stupňujúcej sa vzájomnej nevraživosti jednotlivých spoločenských skupín.
- Štandardný vzdelávací systém, ktorý podľa všeobecného názoru má byť prostriedkom náležitej výchovy a prípravy mladých ľudí pre zmysluplné zapojenie sa do života v ľudskej spoločnosti, je dnes stále viac považovaný za brzdu rozvoja plnohodnotnej ľudskej osobnosti a brzdu pokroku všeobecne.

Existuje potreba vysporiadať sa s početnými problémami v mnohých oblastiach života spoločnosti. Môžeme pozorovať dva protikladné prístupy v reagovaní na túto potrebu. Jeden ju považuje za iluzórnu a dokazuje, že v skutočnosti naša spoločnosť úspešne kráča vpred napriek občasným problémom, ktoré sa časom „nejako“ vyriešia, čím sa obvykle myslí, že sa budú marginalizovať a ignorovať. Druhý sa snaží priniesť reformné idey, spoločenské koncepcie a pod., lenže tie si často navzájom odporujú a bývajú natoľko vzdialené od reality, že človek má niekedy pocit, že sú buď namodelované len pre úzku skupinu ľudí so špecifickými vlastnosťami

alebo dokonca, že ich autori ani nežijú v rovnakom svete, ako ich blížni, a preto vlastne nie je možné sa zhodnúť na tom, ktoré z návrhov sú správne. Či existuje aj nejaký tretí prístup, ktorý by nebol iba prostým priemerom medzi týmito dvoma extrémami - to nie je jasné.

Spoločne s čitateľom sa pozrieme do nedávnej histórie. Od konca 18. storočia sa po celom svete zdvihlo úsilie prebudovať ľudskú spoločnosť do novej formy – príkladov je dostatok a nás bude zaujímať najmä to, čo súvisí s našou krajinou, pretože sa snád' najviac priblížime k pochopeniu potrieb našej spoločnosti. Čerpať máme z čoho, veď v 20. storočí ľudia obývajúci územie Slovenska zažili postupne konštitučnú monarchiu, medzivojnovú demokratickú republiku, autoritársky vojnový slovenský štát, ľudovo-demokratickú republiku, socialistickú republiku, súčasnú liberálnu demokratickú republiku a medzitým ešte niekoľko krátkodobých útvarov. Po každej premene spoločenského usporiadania – či už násilnej alebo dobrovoľnej – nasledovali zmeny a reformy, s ktorými boli spojené očakávania zlepšenia života ľudí. Často sa tiež predpokladalo, že práve tieto reformy a zmeny umožnia, aby sa prejavilo to dobré, čo je obsiahnuté – snád' – v každej ľudskej bytosti.

Naším cieľom nie je zaoberať sa nejakou detailnou sociologickou analýzou jednotlivých období, ale na vybraných obrazoch z nedávnej histórie aj zo súčasnosti našej krajiny ukázať predstavy ľudí, ktorí si mysleli alebo myslia, že našli nejaké všeobecne prospešné riešenie problémov svojej doby. Nemá však ísť o prázdnu kritiku minulých či súčasných pomerov, ale o získanie imaginatívnych podkladov pre ďalšie úvahy súvisiace s otázkou: ako možno posúdiť, ktoré riešenia a spoločenské zmeny môžu byť konštruktívne a prospešné?